

Landelijk Kwaliteitskader vrijescholen voor voorgezet onderwijs 2023

september 2023

Opgesteld door het bestuur van Stichting VSZH en van Stichting VSNON
met bijdragen van betreffende schoolleiders

Stichting Scholengemeenschap voor Vrijeschoolonderwijs (SGVVS)

Goedkeuring Raad van Toezicht	25 maart 2024
Goedkeuring MT-VO en MT-PO	26 maart 2024
Vastgesteld College van Bestuur	26 maart 2024

Inhoud

Voorwoord	3
Deel I. Inleiding.....	4
Deel II. Vrijeschoolvisie op onderwijskwaliteit.....	7
Deel III. Samenvatting waarderingskader inspectie.....	10
Deel IV. Basisvoorwaarden	14
Deel V. Uitwerking van kwaliteitsgebieden en standaarden	16
Onderwijsproces	16
Veiligheid en Schoolklimaat	23
Onderwijsresultaten	25
Sturen, kwaliteitszorg en ambitie	27
Financieel beheer	32

Bijlagen:

1. Uitgangspunten vrijeschoolonderwijs
2. Literatuurreferenties

Voorwoord

Sinds 2017 is het toezicht op het onderwijs vernieuwd en gebruikt de inspectie een nieuw onderzoekskader. Dit kader is in 2021 vernieuwd en in 2022 en 2023 verder aangepast. Met behulp van dit onderzoekskader ziet de inspectie erop toe dat de basiskwaliteit, via besturen, wordt gewaarborgd: besturen waarborgen de kwaliteit van de scholen, de inspectie waarborgt op haar beurt de kwaliteit van de sturing door besturen (het bestuurlijk handelen). Daarnaast wil de inspectie besturen en scholen stimuleren om hun ambities waar te maken en om een hogere kwaliteit dan basiskwaliteit te realiseren.

Bovenstaande was voor de vrijescholen voor voortgezet onderwijs in 2018 de aanleiding om de eigen visie op kwaliteit te formuleren. Vrijescholen willen voldoen aan de wettelijke deugdelijkheidseisen. We tonen aan dat we onderwijs met basiskwaliteit verzorgen. Maar vrijescholen hebben natuurlijk meer ambities. We beschrijven wat we op diverse kwaliteitsgebieden al extra doen. Vervolgens formuleren we de ambities die leidend zijn voor de schoolontwikkeling. We zijn deels in staat om de opbrengsten van onze extra ambities zichtbaar te maken. Veel van de extra's zijn echter lastig te meten. Toch willen we ook daar kunnen aangeven wat we bereiken. We willen een ontwikkelstructuur inrichten waarin we, samen met partners in het hoger onderwijs, op zoek gaan naar instrumenten om de minder goed meetbare resultaten te kunnen valideren.

In het eerste deel van dit kwaliteitskader beschrijven we het waarom van dit kader. In deel twee geven we de visie van vrijescholen op kwaliteit weer, gebaseerd op onze pedagogisch-didactische uitgangspunten. Daarna geven we in deel drie een samenvatting van het waarderingskader van de inspectie. In deel vier schetsen we de basisvoorwaarden om tot een goede visie op de eigen kwaliteit te komen. Tenslotte geven we in deel vijf scholen een handreiking voor de beschrijving van de eigen kwaliteit. Daarbij maken we de aansluiting zichtbaar van de brede visie op de vier kwaliteitsgebieden die de inspectie benoemt. Deze vier kwaliteitsgebieden zijn vervolgens vanuit bijdragen vanuit de scholen zelf uitgewerkt in zestien onderdelen.

Deel I. Inleiding

Introductie vrijeschoolonderwijs

Vrijeschoolonderwijs heeft tot doel bij te dragen aan een evenwichtige en brede persoonlijke ontwikkeling van het kind en de jongvolwassene. Uitgangspunt is dat deze ontwikkeling verder gaat dan het aanleren van cognitieve vaardigheden en kennis en nadrukkelijk ook gericht is op vorming van de leerling in sociaal, persoonlijk en kunstzinnig opzicht; daarbij gaat het bijvoorbeeld om sociale vaardigheden, inzicht in wie je bent en wat je kunt, moraliteit, verantwoordelijkheid, inventiviteit, originaliteit, creativiteit. Aansluitend kun je stellen dat binnen het vrijeschoolonderwijs sprake is van drie doeldomeinen van ontwikkeling: socialisatie, kwalificatie en subjectwording (*Biesta, zie verderop*). Kwalificatie en socialisatie gaan over *wat* je kunt en doet en over *wie* je bent, terwijl subjectwording gaat over *hoe* je je in de wereld manifesteert. Voor vrijeschoolonderwijs is het belangrijkste dat bij de leerling uiteindelijk het vermogen tot zelfontwikkeling is gevormd, waardoor de leerling zelf betekenis en richting geeft aan het leven. Dat vraagt niet alleen om kennis en vaardigheden, maar ook om inzicht. Voor dit ontwikkelingsproces is zowel een open blik naar de buitenwereld nodig, als een reflecterende blik naar binnen. Inhoud en vorm van de lessen, de wijze waarop de leerkrachten het onderwijs verzorgen en de leerlingen ontmoeten, maar ook de wijze waarop de school als gemeenschap wordt vormgegeven zijn er dan ook op gericht dat leerlingen deze open blik kunnen ontmoeten, ervaren, onderzoeken en ontwikkelen.

Deze vrijeschoolvisie is uitgewerkt in een doorlopend leerplan voor vier- tot achttienjarigen. De leerdoelen en eindtermen van dit vrijeschoolcurriculum passen bij de brede visie van het vrijeschoolonderwijs en sluiten aan bij de van overheidswege voorgeschreven doelen en eindtermen. De praktische uitwerking van het curriculum in concrete leerlijnen gebeurt op scholen verschillend, maar de vrijeschooluitgangspunten vormen steeds een rode lijn.

Tweeledig doel van het kwaliteitskader

De Onderwijsraad (2016) geeft aan¹ dat het vertrekpunt van een (brede) verantwoording van scholen ligt in de visie van de school op onderwijskwaliteit in brede zin. Dit kwaliteitskader verwoordt de visie van het vrijeschoolonderwijs én biedt op basis daarvan de gewenste brede maatschappelijke verantwoording.

De Onderwijsraad stelt een gemeenschappelijk referentiekader voor om de kwaliteit van onderwijs in de volle breedte zichtbaar en inzichtelijk te maken. Dit kader is mede gebaseerd op het model van Biesta. Volgens de Onderwijsraad dienen scholen een visie te ontwikkelen op de inhoud en samenhang van de doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en subjectwording, hun aanpak op deze visie af te stemmen en deze te evalueren. Deze aanbeveling vormt een belangrijke basis voor de onderwijsvisie in dit kwaliteitskader.

Dit kwaliteitskader kan ook een belangrijke rol spelen bij het bieden van maatschappelijke verantwoording van het vrijeschoolonderwijs, bijvoorbeeld naar de inspectie. De Tweede Kamer heeft een nieuwe koers ingeslagen waarbij scholen nadrukkelijker de ruimte krijgen om voor hun eigen kwaliteit te kiezen, die te verwoorden en hier vervolgens voor te staan. Door het beschrijven van enkele kwaliteitsgebieden, willen we ons verantwoorden over onze onderwijskwaliteit. Deze kwaliteitsgebieden zijn:

- onderwijsproces;
- veiligheid en schoolklimaat;
- onderwijsresultaten, en
- sturen, kwaliteitszorg en ambitie.

Het kwaliteitskader kan, vanuit de gedachte van brede maatschappelijke verantwoording, ook een basis vormen voor docenten en scholen om naar ouders en leerlingen de brede doelen van het vrijeschoolonderwijs zichtbaar en inzichtelijk te maken. Tenslotte kunnen scholen, teams of individuele leerkrachten dit kader gebruiken als richtlijn voor gesprekken over en evaluatie van de eigen onderwijspraktijk.²

¹ De volle breedte van onderwijskwaliteit – Onderwijsraad 2016

² In het Onderzoekskader 2021 zijn tevens indicatoren voor financieel beheer opgenomen. Deze onderdelen hebben geen specifiek vrijeschoolaspect en zijn derhalve hier niet meegenomen. Uitgangspunt is dat alle scholen het financieel beheer op orde hebben.

Uitgangspunten: drie pijlers

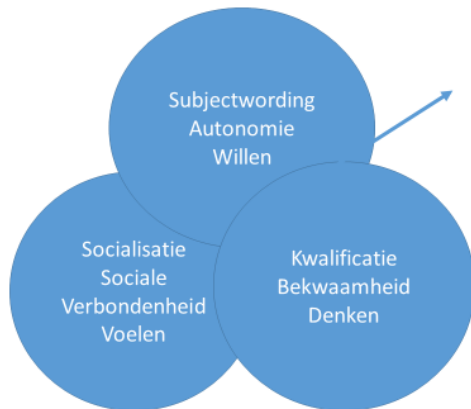
De huidige onderwijsvisie van vrijescholen is het resultaat van meer dan honderd jaar ontwikkeling van het vrijeschoolonderwijs binnen de scholen en de vrijeschoolbeweging. In dit document verbinden we het mensbeeld van waaruit we werken met hedendaagse empirische en theoretische wetenschappelijke bevindingen. Hiervoor maken we onder meer gebruik van het werk van dr. Aziza Mayo, voormalig lector Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs, Hogeschool Leiden. De drie doeldomeinen van Biesta sluiten nauw aan op de drieslag denken-voelen-willen, één van de pedagogische uitgangspunten van vrijeschoolonderwijs, en vormen daarmee relevante pijlers waarmee we de belangrijke vrijeschoolse kwaliteitsaspecten kunnen stutten.

Vanuit zijn kwalificatiefunctie richt het onderwijs zich op het bieden van (leer)ervaringen waardoor leerlingen kennis, vaardigheden en attitudes ontwikkelen waarmee zij later toegang verwerven tot (met name het economische domein van) de samenleving. Het bekwamen in cognitief opzicht staat centraal; ervaringen binnen dit domein wakkeren dan ook met name het denken aan. Vanuit zijn socialisatiefunctie biedt het onderwijs de leerling ervaringen waardoor hij in staat is om de specifieke normen, waarden, tradities en gedragingen eigen te maken die uitdragen wat de samenleving van belang acht. Socialisatie-ervaringen spreken het voelen aan en geven aandacht aan sociale verbondenheid, identiteitsontwikkeling en zaken als burgerschap. Subjectwording raakt aan de pedagogische opdracht om de leerling te helpen om op een volwassen wijze in de wereld te kunnen staan. Zij handelt over autonomie-ervaringen en -ontwikkelingen die nodig zijn om tot (volwassen) wilsontwikkeling te komen. Waar kwalificatie- en socialisatieprocessen gericht zijn op het invoegen van de leerling in de bestaande orde, vraagt het subjectwordingsproces juist dat de leerling zich daarvan gaat losmaken om zich er vervolgens vanuit de vrije wil weer mee te verbinden. Onderwijs dat zich richt op de domeinen kwalificatie en socialisatie biedt scholing; onderwijs dat nadrukkelijk ook gericht is op subjectwording vormt voor het leven.

Het vrijeschoolonderwijs (het curriculum, de leerlijnen, het pedagogisch-didactisch handelen en de inrichting van de klas- en de schoolgemeenschap) is er nadrukkelijk op gericht om onderwijservaringen te bieden op zowel het socialisatie- en kwalificatie- als het subjectwordingsdomein. Bij onderwijsprocessen op vrijescholen vormen socialisatie-ervaringen meestal het uitgangspunt, waarop kwalificatie-georiënteerde ervaringen volgen. Deze socialisatie- en kwalificatieprocessen vormen daarmee de basis voor het proces van subjectwording. Het vrijeschoolonderwijs is nadrukkelijk niet alleen gericht op het verwerven van kennis en vaardigheden binnen deze domeinen, maar op het tot ontwikkeling brengen van inzichten verbonden aan deze specifieke domeinen: zelfinzicht, interpreterend inzicht en inzicht in het bestaan in de wereld (Schieren, 2010).

Voor vrijescholen is het dan ook van belang dat de onderwijservaringen die zij vanuit de drie doeldomeinen bieden, alsook de inzichten die daarin tot ontwikkeling kunnen komen, met elkaar in evenwicht zijn en dat dit evenwicht binnen het onderwijs zichtbaar en ervaarbaar is voor leerlingen, leerkrachten en ouders. Het lectoraat onderzoekt nadrukkelijk hoe de kwaliteit van onderwijservaringen op betekenisvolle wijze *meetbaar, zichtbaar of inzichtelijk*³ gemaakt kan worden; waarbij de uitdaging met name ligt in de domeinen subjectwording en socialisatie omdat die zich niet of lastig laten meten.

³ Deze termen worden door het Lectoraat gehanteerd in plaats van de term *merkbaar* die door het Platform Onderwijs 2032 geïntroduceerd is. De Onderwijsraad heeft de voorkeur voor *inzichtelijk*. Kwaliteitskader Vrijescholen VO 2023

Figuur 1: samenhang tussen aspecten rond zelfbeschikking en onderwijskwaliteit

Verhouding tot het huidige onderzoekskader van de inspectie

De inspectie beschrijft in haar onderzoekskader wat ze onderzoekt, hoe ze het onderzoek verricht en hoe ze tot haar oordelen en bevindingen komt. Het kader geeft zicht op de drie elementaire vragen over de betekenis van het onderwijs voor leerlingen: krijgen ze goed onderwijs (Onderwijsproces), voelen ze zich veilig (Veiligheid en schoolklimaat), en leren ze genoeg (Onderwijsresultaten). Daarnaast wordt er gekeken naar de sturing op en de verbetering van de kwaliteit (Sturen, kwaliteitszorg en ambitie).

Hoe scoren vrijescholen op de deugdelijkheidseisen? De resultaten van de vrijescholen bevinden zich over het algemeen op of boven het landelijk gemiddelde en de scholen hebben een kwaliteitssysteem waarmee ze deze opbrengsten monitoren en bewaken. Onderdeel hiervan is een landelijk systeem van collegiale schoolbezoeken, waarbij iedere school (minimaal) één keer in de vier jaar wordt gevisiteerd. In dit kwaliteitskader gaat het vooral over de extra ambities die gekoppeld zijn aan de vrijeschoolse uitgangspunten.

Deel II. Vrijeschoolvisie op onderwijskwaliteit

Pedagogisch-didactische visie

De belangrijke vraag die in het vrijeschoolonderwijs centraal staat is: hoe kunnen kinderen zich zodanig ontplooiën dat ze als vrije en zelfbewuste mensen in staat zullen zijn vanuit zichzelf de samenleving vorm te geven én te vernieuwen? In antwoord op deze vraag willen vrijescholen onderwijs bieden dat in dienst staat van een harmonieuze persoonsvorming, door leerlingen ervaringen te bieden waarmee zij naast specifieke kennis en vaardigheden, ook inzicht ontwikkelen in wat waardevol wordt gevonden door en voor henzelf, door en voor anderen, en door en voor de wereld en zij daar naar kunnen en willen handelen.

7

Aan vrijeschoolonderwijs ligt een mensbeeld geïnspireerd vanuit de antroposofische levensbeschouwing ten grondslag. De pedagogisch-didactische visie is hierop gebaseerd. Vanuit dit mensbeeld kijken we steeds naar de ontwikkeling van het volledige kind; dat wil zeggen het kind als denkend, voelend en handelend wezen. We gaan ervan uit dat ieder kind zijn eigen talenten en ontwikkelingsvraagstukken heeft. Zijn ontwikkeling vindt steeds in verbondenheid met andere mensen en de wereld plaats in de breedste zin van het woord: verbondenheid zowel in fysieke, meetbare zin als in overdrachtelijke, spirituele zin.

Uit de focus op de ontwikkeling van het volledige kind volgt dat vrijescholen onderwijservaringen zo vormgeven dat hoofd, hart en handen in samenhang aangesproken worden. Hierdoor kan het kind deze kwaliteiten op een evenwichtige wijze ontwikkelen. Dit geldt zowel voor het geheel aan vakken en lesstof die kinderen ervaren, als voor de wijze waarop leerkrachten kinderen pedagogisch en didactisch benaderen: zij stimuleren het ervaren en leren met hoofd, hart en handen en leven dit in hun eigen handelen voor. Leerkrachten dragen daarbij nadrukkelijk zorg voor enerzijds het begeleiden van de ontplooiing van elke leerling volgens de eigen aanleg en anderzijds het bijbrengen van de nodige kennis en vaardigheden om in de samenleving van morgen een eigen weg te kunnen vinden. Hierbij ondersteunen zij de leerlingen in hun ontwikkeling tot vrije en moreel verantwoordelijke individuen die bekwaam en vaardig zijn om hun idealen na te streven.

Een belangrijke basis van vrijeschoolonderwijs is het werken met leeftijdsfases: per leeftijdsfase onderscheiden we hoofdthema's in wat kinderen meebrengen en laten zien aan ontwikkeling, aan motiverende behoeftes en aan ontwikkelingsopdrachten.

Eerste fase : 0 tot 7 jaar

In het onderwijs aan de jongste kinderen staan ervaringen binnen het socialisatiedomein centraal. Het handelen en spreken van het jonge kind wordt sterk ingegeven door de wil. Niet de volwassen wil, maar de kinderlijke, ik-gerichte wil. Die wil richt zich bijvoorbeeld op handelingen waarin het kind zijn verbondenheid kan voelen met het eigene, de andere mensen en met de wereld, omdat het kind in deze fase daartoe een primaire behoefte voelt. Daarom is het handelen en spreken van kinderen sterk gericht op nabootsing. Door letterlijk na te leven hoe anderen leven, voelen kinderen zich verbonden met dat leven en wordt het eigen. Door nabootsing vindt ook socialisatie plaats: tijdens het meedoen maken kinderen zich de gebruiken en de betekenissen van de gemeenschap waarin zij leven, eigen en internaliseren zij de daarbij geldende waarden en regels.

Tweede fase: 7 -14 jaar

In de basisschooljaren tot ongeveer het veertiende levensjaar, ervaart het kind een toenemende behoefte om zich te kunnen bekwamen in denken, handelen en spreken. Processen binnen het kwalificatiedomein van het onderwijs bieden daar ruimschoots gelegenheid toe. Het kind richt zich in dit proces van bekwamen in eerste instantie sterk op die mensen waaraan het de gewenste bekwaamheid en autoriteit ervaart. Vanuit het gevoel

van verbondenheid dat het kind in de voorgaande jaren heeft kunnen ontwikkelen, neemt het kind in zich op wat door die autoriteit als waar en waardevol wordt aangemerkt. Het kind staat daarbij voor de ontwikkelingstaak om te leren een balans te vinden tussen zijn behoefte om te koersen op de bekwaamheid van anderen en zijn behoefte om op zijn eigen bekwaamheid te kunnen varen. Om die balans te kunnen vinden is het belangrijk dat het kind in denkprocessen ook de inzichten en ervaringen vanuit het voelen en het willen kan meenemen.

Derde fase: 14-21 jaar

In de derde ontwikkelingsfase wordt de basis gelegd voor het vormen van de wil om vanuit innerlijke vrijheid vorm te geven aan de wereld. In deze jaren voeren processen binnen het subjectwordingsdomein, gericht op de wilsontwikkeling, de boventoon. In deze fase ervaart de leerling een toenemende behoefte aan autonomie. Vanuit de sterke inbedding in de wereld die de leerling in de voorgaande jaren heeft doorgemaakt en de bekwaamheden die hij aan het ontwikkelen is, gaat hij zich nu in toenemende mate oriënteren op zichzelf: op wat zijn motieven en idealen zijn (of kunnen zijn). De leerling staat voor de taak om een balans te vinden tussen de behoefte die hij voelt vanuit zijn liefde voor mens en wereld om zich in te voegen in de bestaande orde zodat hij daar bij kan horen, en zijn behoefte tot het ervaren van autonomie. Naarmate adolescenten meer inzicht krijgen in de wereld, zijn zij in toenemende mate in staat om vanuit een eigen motivatie zodanig te handelen, voelen en denken dat zij daarmee uitdrukken wat zij zelf waardevol en belangrijk vinden voor zichzelf, de ander en de wereld.

Ervaringen binnen het socialisatiedomein, waar de opgedane ervaringen, kennis en vaardigheden er toe bijdragen dat de leerling zich verbonden gaat voelen met de mensen en de wereld om hem heen, bieden een basis van waaruit de leerling geleidelijk aan zelfinzicht kan gaan ontwikkelen. Socialisatie-ervaringen laten zien hoe mensen zich tot elkaar verhouden. Ze leren je wat betekenisvol gevonden wordt in een groep of samenleving en maken het mogelijk om te gaan begrijpen hoe betekenisvol het is om inzicht te hebben in wie jij zelf bent, in hoe je in het leven wilt staan en hoe anderen dat doen. Ervaringen, kennis en vaardigheden, ontwikkeld vanuit het kwalificatiedomein, bieden met name toegang tot kennis en inzichten die geldigheid hebben in de samenleving. Door de ervaringen vanuit het kwalificatiedomein kan de leerling deze inzichten gaan verbinden aan wat hij zelf aan begrip en betekenissen heeft opgebouwd. Bestaande inzichten krijgen hierdoor betekenis voor het individu. Binnen het kwalificatiedomein heeft inzicht met name betrekking op het kunnen gaan interpreteren van de waarde van inzichten van anderen. Binnen het domein van de subjectwording ontwikkelt de leerling inzicht in het bestaan in de wereld door veronderstelde wetmatigheden kritisch te verkennen en te bevragen vanuit persoonlijke kennis, vaardigheden, oordeelkundigheid en waarden. Het inzicht dat de leerling ontwikkelt, leert hem iets over hoe hij zich tot de wereld wil verhouden. Door het ontwikkelen van inzicht gaan leerlingen de wereld waarin ze opgroeien zien als iets dat vertrouwd en benaderbaar is en doordrongen is van betekenisvolle verbanden die zij kunnen gaan bevatten. Hierdoor zijn zij in staat om zich te identificeren met de wereld om hen heen.

Door de wijze waarop het vrijeschoolonderwijs in de verschillende ontwikkelingsfasen van de leerlingen vorm krijgt, sluiten de onderwijservaringen aan bij de drie menselijke basisbehoefte voor gezond menselijk functioneren en gezonde menselijke ontwikkeling zoals geformuleerd in de zelfdeterminatietheorie van psychologen Edward Deci en Richard Ryan (2000). In hun theorie over menselijke zelfbeschikking, onderscheiden zij drie psychologische basisvoorwaarden: bekwaamheid, verbondenheid en autonomie (zie schematische weergave figuur 1). Als mensen ervaren dat zij bevredigd worden in deze behoeften, heeft dit onder ander een positieve invloed op hun persoonlijke groei, hun integriteitsbeleving, hun welbevinden en de wijze waarop zij gemotiveerd zijn tot handelen (Vansteenkiste & Soenens (2015). Dit geldt overigens niet alleen voor leerlingen, maar ook voor onderwijsprofessionals.

Vanuit de leeftijdsfasen en het waarnemen van de leerlingen stelt de leerkracht vast wat in het onderwijsproces in ontwikkeling gebracht moet worden. In het leerplan wordt vanuit het menskundig inzicht voor bepaalde leeftijdsgroepen aangegeven wat voor deze leerlingen in de ontwikkeling aan de orde is. Dat bepaalt vervolgens de lesstof in de klas; het is dan aan de leerkracht om binnen de lessen te differentiëren naar de individuele ontwikkelingsbehoeften van de leerlingen. Dit betekent niet dat leerlingen zelf kiezen wat

ze op elk moment kunnen en willen doen, maar dat leerkrachten datgene waartoe leerlingen op een bepaalde leeftijd daadwerkelijk in staat zijn, als uitgangspunt voor het individuele en klassikale onderwijs nemen. Daarbij zijn de pedagogisch-didactisch ontwikkeling van kind en klas leidend en volgen leerkrachten niet noodzakelijkerwijs een maatschappelijke norm over wat kinderen op een gegeven moment zouden moeten kunnen.

Vrijescholen proberen kinderen steeds positief te benaderen, waarbij zij het accent leggen op wat kinderen kunnen en leren, niet wat zij fout doen. Hiermee leggen zij vanaf het begin van de onderwijservaringen een basis waardoor kinderen zich veilig voelen om te proberen en om fouten te maken en stimuleren zij bij de leerlingen impliciet de ontwikkeling van een leeroriëntatie in plaats van een prestatieoriëntatie. In de onderwijspraktijk leidt dit er toe dat het doorgemaakte leerproces centraal staat in plaats van de toetsresultaten. Binnen het onderwijs, ook aan de oudere leerlingen, is ruimte om fouten te maken: dit biedt juist mogelijkheden om feedback te geven en het leerproces een verdieping te geven. Deze positieve leeroriëntatie in het vrijeschoolonderwijs sluit aan bij het wetenschappelijke werk van Carol Dweck (2006) over de ontwikkeling en de gevolgen van statische en dynamische oriëntaties van leerlingen op het zelf (identiteit) en hun leerprocessen⁴.

De leeftijdsfasegerichte aanpak zou je op de volgende wijze schematisch kunnen weergeven:

	1 ^e fase	2 ^e fase	3 ^e fase
Leeftijd	0-7 jaar	7-14 jaar	14-21 jaar
Ontwikkelingsuitdaging	Vanuit (kinderlijke) willen het voelen ontwikkelen	Vanuit voelen het denken ontwikkelen	Vanuit voelen en denken het (volwassen) willen ontwikkelen
Motivatatie tot leren	De leraar in vertrouwen willen nabootsen	De leraar als liefdevolle autoriteit willen ervaren en navolgen	Stapsgewijs willen verzelfstandigen
Onderwijservaringen	Meedoen; handelingsgericht	Beleven; ervaringsgericht	Feitelijk; gericht op oordeelsvorming
Behoefte	Verbondenheid	Competentie	Autonomie
Centrale doeldomein	Socialisatie	Kwalificatie	Subjectwording

Integrale aanpak

Vrijescholen werken vanuit het geheel: het gehele kind, maar ook de gehele lessituatie. De drie pijlers subjectwording, socialisatie en kwalificatie worden daarbij in een mix aangeboden, waarbij in de laatste jaren de focus ligt op de examens (en daarmee op kwalificatie), maar zonder dat de twee andere aspecten uit het oog worden verloren. Leraren zijn zich bewust van deze 'heelheid' en trachten het meest passende evenwicht te vinden tussen de drie pijlers. Hierbij is de leeftijd van de leerlingen van belang (zie schema hierboven), maar ook de dynamiek binnen de klas. Vanuit pedagogisch oogpunt wordt gewogen wat op dat moment nodig is, steeds weer vanuit deze drie pijlers.

⁴ Leerlingen met een statische oriëntatie (een *fixed mindset*) gaan onbewust en impliciet uit van de aanname dat intelligentie onveranderlijk is. Deze kinderen ontwikkelen vaker een prestatie-oriëntatie en vinden het in het onderwijs vooral belangrijk om te laten zien wat ze kunnen en willen graag bekwaam overkomen. Ze vermijden daarom vaker uitdagingen en willen liever dat doen waarvan ze zeker weten dat ze het kunnen. Als iets moeilijk is, worden deze leerlingen vaker onzeker en angstig. Leerlingen met een dynamische oriëntatie (een *growth mindset*) daarentegen gaan ervan uit dat je intelligentie kunt ontwikkelen door bij te oefenen, fouten te maken en te leren. Deze leerlingen oriënteren zich op het proces dat ze doormaken tijdens onderwijservaringen en minder op de uiteindelijke prestaties. Ze willen graag bijleren en vinden het niet erg om te laten merken dat ze iets nog niet weten. Uitdagingen maken dat deze leerlingen hard gaan werken en blijven doorzetten. Hierdoor voelen deze leerlingen zich slim.

Deel III. Samenvatting waarderingskader inspectie

De inspectie onderscheidt in haar Onderzoekskader (met bijstellingen van 2022) deugdelijkheidseisen en eigen aspecten van kwaliteit. De deugdelijkheidseisen zijn gebaseerd op de wettelijke voorschriften. Op basis van de deugdelijkheidseisen komt de inspectie tot het oordeel voldoende of onvoldoende. De inspectie kan ook de eigen aspecten van kwaliteit bekijken en baseert zich daarbij op de ambities van het bestuur en de keuzes die de school daarin maakt. Het schoolplan is daarbij de belangrijkste bron.

Wettelijke taken voortgezet onderwijs

De Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) geeft verplichtingen waar het schoolbestuur aan moet voldoen. Zo moet het schoolbestuur het aanbod zo vormgeven dat het voldoet aan de kerndoelen en referentieniveaus (art. 11c, eerste lid, WVO en art. 2 en 3 van het Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen WPO). Daarbij moet op structurele en herkenbare wijze aandacht worden besteed aan het bestrijden van achterstanden in het bijzonder in de beheersing van de Nederlandse taal (art. 6c WVO) en aan het behalen van minimumresultaten op de kernvakken van het onderwijs (art. 23a1 WVO). Het bestuur moet daarbij het onderwijs zodanig inrichten dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelproces kunnen doorlopen en het onderwijs moet op de voortgang in hun ontwikkeling worden afgestemd (art. 2, tweede lid, WVO). Daarnaast moet het bestuur zorgdragen voor de sociale, psychische en fysieke veiligheid van de leerlingen (art. 3b WVO).

Het bestuur moet zorgdragen voor de kwaliteit van het onderwijs door een kwaliteitszorgsysteem uit te voeren (art. 23a en 24, vierde lid, WVO) en verantwoording afleggen aan belanghebbenden: ouders, medezeggenschapsorganen, het intern toezicht en de overheid (art. 24a, 24d, 24e, 24e1, WVO en 103 WVO en de WMS).

Tot slot moet het bestuur de Rijksbekostiging doelmatig en rechtmatig besteden (art. 99 WVO en art. 21 Bekostigingsbesluit WVO).

10

Bestuursgericht toezicht

De inspectie spreekt de schoolbesturen aan op hun verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs op hun scholen: bestuursgericht toezicht. Besturen waarborgen de kwaliteit van hun scholen en het onderwijs aan de leerlingen. In de uitoefening van hun taken zijn zij ervoor verantwoordelijk dat het onderwijs op hun scholen van voldoende kwaliteit is en dat het financieel beheer deugdelijk is. Bij de beoordeling van de kwaliteit van het onderwijs, beoordeelt de inspectie standaarden op bestuurs- en op schoolniveau.

Bestuursniveau

De inspectie gaat na of het bestuur in staat is de basiskwaliteit van het onderwijs op zijn scholen te borgen, verder te verbeteren en te zorgen voor deugdelijk financieel beheer voor continuïteit in de toekomst. De inspectie beoordeelt de kwaliteit van de besturing op basis van de wettelijke vereisten die zijn genoemd in het kwaliteitsgebied *Besturing, kwaliteitszorg en ambitie* (BKA).

De kern van het kwaliteitsgebied Besturing, kwaliteitszorg en ambitie (BKA) is dat het bestuur zorgt voor besturing van de onderwijskwaliteit op de scholen en voor een goede organisatie en kwaliteitscultuur. Dat maakt dat leerlingen kunnen leren en zich kunnen ontwikkelen in een veilige omgeving. Ook het financieel beheer, waaronder financiële continuïteit, rechtmatigheid en doelmatigheid, is hiervan integraal onderdeel. Het kwaliteitsgebied BKA bestaat uit drie standaarden:

KWALITEITSGEBIEDEN EN STANDAARDEN BESTUUSNIVEAU

BKA Besturing, kwaliteitszorg en ambitie

BKA 1	Visie, ambities en doelen
BKA 2	Uitvoering en kwaliteitscultuur
BKA 3	Evaluatie, verantwoording en dialoog

De inspectie beschouwt de besturing als een cyclisch proces. De drie standaarden van het waarderingskader samen geven zicht op de kwaliteitscyclus van het bestuur. Als deze cyclus op orde is, is het bestuur in staat de basiskwaliteit te realiseren en te borgen, het onderwijs te verbeteren en te zorgen voor deugdelijk financieel beheer. Hiermee draagt het bestuur bij aan de kernfuncties van het stelsel. Bovendien bestaat er dan een ontwikkelingsgerichte kwaliteitscultuur: beleid wordt opgevolgd en na evaluatie bijgesteld.

11

Oordeelsvorming op bestuursniveau

Hoe het oordeel of de waardering op bestuursniveau tot stand komt, ziet er als volgt uit:

Oordeel/waardering bestuursniveau	Norm kwaliteitsgebied Besturing, kwaliteitszorg en ambitie
Goed	Twee standaarden uit het kwaliteitsgebied Besturing, kwaliteitszorg en ambitie zijn Goed en de derde is ten minste Voldoende.
Voldoende	Alle drie de standaarden uit het kwaliteitsgebied Besturing, kwaliteitszorg en ambitie zijn ten minste Voldoende.
Onvoldoende	Een of meer standaarden uit het kwaliteitsgebied Besturing, kwaliteitszorg en ambitie is/zijn Onvoldoende.

Het niet voldoen aan een deugdelijkheidseis van financiële continuïteit of rechtmatigheid leidt in alle gevallen tot een herstelopdracht voor het bestuur. Dit geldt ook als de jaarstukken van het bestuur niet zijn ingediend zoals wettelijk vereist is. De mate waarin het oordeel of waardering van de betreffende standaard binnen het kwaliteitsgebied Besturing, kwaliteitszorg en ambitie wordt aangepast is afhankelijk van de ernst van de tekortkoming.

Schoolniveau

De inspectie onderscheidt in het waarderingskader op schoolniveau vier kwaliteitsgebieden: Onderwijsproces, Veiligheid en schoolklimaat, Onderwijsresultaten, en Sturen, kwaliteitszorg en ambitie. De inspectie beoordeelt de kwaliteit van het onderwijs het geheel van de prestaties van de school op deze vier gebieden. Het waarderingskader voortgezet onderwijs op schoolniveau telt per gebied een aantal standaarden, in totaal twaalf. Gezien het belang van de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap, worden deze onderdelen expliciet meegenomen bij de standaarden SKA1, SKA2 en SKA3.

KWALITEITSGEBIEDEN EN STANDAARDEN SCHOOLNIVEAU	
OP	ONDERWIJSPROCES
OP0	Basisvaardigheden
OP1	Aanbod
OP2	Zicht op ontwikkeling en begeleiding
OP3	Pedagogisch-didactisch handelen
OP4	Onderwijstijd
OP6	Afsluiting
VS	VEILIGHEID EN SCHOOLKLIMAAT
VS1	Veiligheid
VS2	Schoolklimaat
OR	ONDERWIJSRESULTATEN
OR1	Resultaten
OR2	Sociale en maatschappelijke competenties
SKA	STUREN, KWALITEITSZORG EN AMBITIE
SKA1	Visie, ambities en doelen
SKA2	Uitvoering en kwaliteitscultuur
SKA3	Evaluatie, verantwoording en dialoog

Oordeelsvorming op schoolniveau

Het oordeel of de waardering over de kwaliteit van de school komt tot stand op basis van de volgende normen.

Eindoordeel/ waardering school	Norm
Goed	Alle standaarden zijn minimaal Voldoende én de standaard Uitvoering en kwaliteitscultuur (SKA2) is Goed, evenals ten minste twee standaarden uit de andere kwaliteitsgebieden van het waarderingskader voor scholen. Alle onderzochte overige wettelijke vereisten worden nageleefd én de financiële continuïteit op bestuursniveau voldoet aan de wettelijke vereisten.
Voldoende (basiskwaliteit)	De standaarden Resultaten, Zicht op ontwikkeling en begeleiding, Pedagogisch-didactisch handelen en Veiligheid zijn Voldoende, én niet meer dan één andere standaard in de gebieden Onderwijsproces of Veiligheid en schoolklimaat is Onvoldoende.
Onvoldoende	De standaard Resultaten of Zicht op ontwikkeling en begeleiding of Pedagogisch-didactisch handelen of Veiligheid is Onvoldoende, óf twee of meer andere standaarden in de gebieden Onderwijsproces en/of Veiligheid en schoolklimaat zijn Onvoldoende.
Zeer zwak	De standaard Resultaten is Onvoldoende én een of meer van de volgende standaarden Zicht op ontwikkeling en begeleiding en/of Pedagogisch-didactisch handelen en/of Veiligheid is/zijn Onvoldoende.

Beoordelen naleving deugdelijkheidseisen

Bij de oordeelsvorming hanteert de inspectie de bovengenoemde normering als richtlijn. De mate waarin de onderwijspraktijk de essentie en de bedoeling van met name de deugdelijkheidseisen tentoonspreidt, is bepalend voor het oordeel. Voor het oordeel Voldoende is aan alle deugdelijkheidseisen die horen bij de standaard voldaan. De inspectie beoordeelt de kwaliteit zoals in de standaard is omschreven integraal en niet elke deugdelijkheidseis van de standaard op zichzelf. Het kan zijn dat een bestuur of school op een standaard een positief beeld laat zien, maar op een bepaald element van de standaard (nog) niet. Als dit beperkt van invloed is op de aangetroffen kwaliteit van de school of voor leerlingen én als de tekortkoming eenvoudig en op korte termijn kan worden hersteld, dan wordt het oordeel Voldoende op de standaard gegeven. Het bestuur krijgt dan een opdracht tot herstel (herstelopdracht) voor dit bepaalde onderdeel van de standaard en zorgt voor de naleving. Wanneer niet is voldaan aan de deugdelijkheidseisen van financiële continuïteit of rechtmatigheid, kan de betreffende standaard binnen het kwaliteitsgebied Besturing, kwaliteitszorg en ambities niet als Voldoende worden beoordeeld of als Goed worden gewaardeerd.

Waarderen van ambities

Zowel besturen als scholen hebben vanuit hun visie ambities. Deze ambities kunnen gaan over de basiskwaliteit en er zijn ambities die daarboven uitstijgen. Naast het voldoen aan de deugdelijkheidseisen, baseert de inspectie een waardering Goed op het geheel aan gerealiseerde ambities door het bestuur of door de school bij een betreffende standaard. De inspectie onderzoekt of het bestuur (bij een vierjaarlijks onderzoek) of de school (bij een onderzoek op schoolniveau) de voorgenomen ambities uitvoert en realiseert. De visie en de plannen op bestuursniveau en de vertaling daarvan door de schoolleiding op schoolniveau, vastgelegd in het schoolplan, spelen hierbij een belangrijke rol.

Een onderzoek naar de waardering Goed doet de inspectie vanaf 2023 uitsluitend nog op verzoek. Besturen kunnen hun scholen hiervoor aanmelden; de inspectie plant dan binnen een half jaar een onderzoek in, tenzij in die periode ook een vierjaarlijks onderzoek is gepland.

Omgeving van bestuur en school

De omgeving en de condities waarin het bestuur en de school opereren, kunnen in positieve of negatieve zin de onderwijskwaliteit en het financieel beheer beïnvloeden. Omgevingsfactoren en condities zijn bijvoorbeeld de kenmerken en de ontwikkeling van de leerlingenpopulatie, de beschikbaarheid van personeel, een fusiegeschiedenis, de huisvesting, de organisatieontwikkeling en de ontwikkeling van het bestuur. De inspectie verwacht dat besturen en scholen met hun visie, ambities, doelen en beleid op deze factoren inspelen om de kernfuncties voor het onderwijs voor al hun leerlingen te realiseren. De oordelen gaan altijd over de gerealiseerde kwaliteit van de (be)sturing en van het onderwijs dat leerlingen ontvangen.

Omgeving en condities spelen hoofdzakelijk een rol bij het bepalen van de invulling van het onderzoek en eventueel bij het vervolgtoezicht.

Deel IV. Basisvoorwaarden

Een school zonder al te veel ambitie kan door slim te sturen op de realisatie van de (kern)standaarden een voldoende bij de inspectie halen. Vrijescholen hebben echter grote ambities. Het is zaak om beredeneerde keuzes te maken voor de ambities waaraan we onze tijd besteden.

Onderwijs is mensenwerk; leraren en onderwijsondersteuners zijn bepalend voor de kwaliteit van het onderwijs en de onderwijsontwikkeling. Vanuit onze achtergronden (Steiner, 1919) vinden we dat de medewerkers die om de leerlingen staan vanuit onderlinge verbondenheid en directe betrokkenheid met de leerlingen het beste in staat zijn om het voor de leerling passende onderwijs te maken. Dat betekent dat bij het formuleren van de ambities van de school de medewerkers de belangrijkste rol hebben en schoolleiding en bestuur meer als facilitator en procesbegeleider optreden.

14

In vrijescholen is dit geen nieuwe gedachte. Veel vrijescholen in de wereld en enkele in Nederland leggen het primaat van het onderwijs én de schoolorganisatie bij de leraar (lerarenzelfbestuur). De meeste scholen in Nederland hebben de verantwoordelijkheid voor de schoolorganisatie bij schoolleiders en bestuur gelegd.

De medewerkers

Externe doelen van de overheid hebben er in de afgelopen decennia toe geleid dat de medewerkers vanuit de schoolleiding zijn aangestuurd om die onderwijsdoelen te verwezenlijken. Daarmee hebben we het eigenaarschap van de medewerkers uitgehold. We hebben de ambitie om dat eigenaarschap weer terug te geven. Externe doelen zijn er natuurlijk nog steeds, zie de standaarden van de inspectie. Voor een deel committeren we ons aan deze standaarden omdat dat nu eenmaal moet (bijvoorbeeld Afsluiting), voor een deel kunnen we standaarden ook onderschrijven omdat ze aansluiten bij wat wij goed (vrijeschool)onderwijs vinden (bijvoorbeeld Veiligheid). Het huidige onderzoeks- en waarderingskader van de inspectie geeft vrijescholen nu het perspectief op het beter formuleren van ambities. Het is dus voor de kwaliteit van het onderwijs en de onderwijsontwikkeling van het grootste belang dat de medewerkers in de scholen voortdurend nadenken over vrijeschoolonderwijs in deze tijd vanuit bijvoorbeeld de vragen:

- Wat zijn de wezenlijke zaken die we de jonge mens die in deze tijd opgroeit, moeten meegeven?
- Welke rol spelen de leerlingen zelf en hun ouders bij het formuleren van die wezenlijke aspecten?
- Hoe leggen we de verbinding tussen die wezenlijke zaken en de externe doelen die ons zijn opgedragen?
- Hoe weten we of we die wezenlijke ontwikkeling hebben bewerkstelligd? Hoe kunnen we het meten of hoe kunnen we het gevalideerd waarnemen?
- Wat vinden wij goed vrijeschoolonderwijs?
- Wat zijn vanuit die wezenlijke aspecten de kenmerken van actueel vrijeschoolonderwijs?
- Welke van onze tradities zijn in deze tijd nog steeds dienstbaar aan de ontwikkeling van de jonge mens?

De schoolleiding

We realiseren ons dat we daarmee veel van de medewerkers vragen. Voor het verkrijgen van de goede antwoorden is het ook noodzakelijk dat de kwaliteit van de medewerkers hoog is. Schoolleiding en bestuur hebben een taak als facilitator en procesbegeleider. Zij zijn er ook verantwoordelijk voor dat elke medewerker de mogelijkheden krijgt om zich optimaal te ontwikkelen. Dit vraagt dat schoolleiders en teamleiders zich voortdurend scholen op hun taken in dit proces.

Het bestuur

De inspectie spreekt de bestuurder aan op de realisatie van de standaarden en de eigen ambities. De bestuurder is niet direct betrokken bij het onderwijsproces en het formuleren van de ambities. Wel is zijn rol

om ervoor te zorgen dat de schoolleiding zicht heeft op de kwaliteit van de leraren en actief de vergroting van die kwaliteit stimuleert. En om te waarborgen dat de medewerkers in de scholen spreken over hun onderwijs en hun ambities formuleren. De bestuurder krijgt van de schoolleiding informatie over de kwaliteit en de realisatie van de ambities en stuurt waar nodig bij.

Doelen, indicatoren en normen

Het formuleren van gloedvolle ambities kunnen we goed. Dat is echter niet genoeg. Het einddoel is immers niet het beschrijven maar het behalen van doelen die we onszelf stellen. Na het formuleren van ambities en doelen moeten we ons nog vier vragen stellen:

1. In welke mate voldoen we al aan de doelen?
2. Welke acties ondernemen we om de doelen te behalen?
3. Aan welke zaken kunnen we het behalen van de doelen aflezen? Met andere woorden: wat zijn de indicatoren?
4. Wanneer zijn we tevreden? Anders gezegd: welke normen stellen we?

De antwoorden op de tweede en derde vraag zijn soms makkelijk (bijvoorbeeld examencijfers), maar bij onze vaak niet meetbare vrijeschoolambities (bijvoorbeeld subjectwording) vaak moeilijk te geven. Onze uitdaging is om geschikte instrumenten te vinden (voor een aantal aspecten zijn al redelijk valide meetinstrumenten beschikbaar) of te ontwikkelen waarmee we het behalen van deze doelen kunnen meten.

Onderzoek

Een school is zelf verantwoordelijk voor de inrichting van het onderwijs. De kwaliteit kan verder verbeteren als schoolleiders met elkaar goede praktijken uitwisselen. Het platform VO (waar schoolleiders en rectoren een aantal malen per jaar bijeen komen) is daarvoor een goede plek.

Een belangrijke kwestie is hoe we meer inzicht krijgen in de niet-meetbare kwaliteitsaspecten van ons onderwijs. Een mogelijkheid daarvoor zou het inrichten zijn van een landelijke werkgroep van onderwijsontwikkelaars in de scholen, die onder auspiciën van het Lectoraat Waarde(n) van vrijeschoolonderwijs van Hogeschool Leiden bestaande instrumenten toetst en nieuwe ontwikkelt.

Deel V. Uitwerking van kwaliteitsgebieden en standaarden

In dit deel staan de beschrijvingen van de (kern)standaarden (basiskwaliteit) van het onderzoekskader van de inspectie. De inspectie geeft tevens voorbeelden van eigen aspecten van kwaliteit.

Scholen dienen de beschreven basiskwaliteit overwegend op orde te hebben. Vanuit de gesprekken die medewerkers voeren over goed en actueel vrijeschoolonderwijs formuleren scholen ambities boven die basiskwaliteit. Dat hoeven ze niet op alle standaarden te doen. In dit deel zijn voorbeelden opgenomen van vrijeschoolse aspecten van kwaliteit die scholen verder als ambitie kunnen uitwerken. Aangezien de inspectie ook 'resultaten' van de eigen ambitie wil zien zijn voorbeelden gegeven van meetbare/zichtbare aspecten en van kwaliteitsinstrumenten.

Onderwijsproces

16

OP0. Basisvaardigheden

Het onderwijs in basisvaardigheden bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs, de arbeidsmarkt en de samenleving.

Basiskwaliteit

De school heeft voor het onderwijs in de basisvaardigheden Nederlandse taal (mondelinge taalvaardigheid, lezen, schrijven, begrippenlijst en taalverzorging), rekenen/wiskunde (getallen, verhoudingen, meten en meetkunde, en verbanden) en burgerschap een doelgericht en samenhangend curriculum dat past bij de leerlingenpopulatie van de school. Voor Nederlandse taal en rekenen/wiskunde is de inhoud van het curriculum ten minste dekkend voor de kerndoelen en werkt het toe naar de referentieniveaus. Het curriculum kent een logisch doorlopende opbouw van doelen en bereidt leerlingen voor op de volgende leerjaren, het vervolgonderwijs, de arbeidsmarkt en de samenleving. De uitvoering van het curriculum is herkenbaar in de onderwijspraktijk. Burgerschap richt zich ten minste op bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de kennis, houdingen en vaardigheden die daarbij van belang zijn. Dat geldt evenzo voor de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn in de pluriforme democratische samenleving, en de kerndoelen²¹ die daaraan gerelateerd zijn.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor het aanbod en (hoe) worden deze gerealiseerd?

We kennen een uitgebreid leerplan gebaseerd op de leeftijdsfasen van de leerling met een goed evenwicht tussen denken, voelen, willen. Het aanbod is zo ingericht dat leerlingen zich er aan kunnen ontwikkelen: cognitief, sociaal en op het gebied van hun handelend vermogen. Een deel van het onderwijs vindt plaats in periodes van enkele weken (zie voor een verdere beschrijving onder OP1). Binnen ons leerplan is het aanbod en de bijbehorende leerlijnen voor Nederlandse taal en Rekenen & Wiskunde uitgewerkt door de verschillende secties. De toetsen en de PTA's sluiten aan bij dit aanbod.

Voor burgerschap hebben onze scholen een visie uitgewerkt, waarin is beschreven hoe de uitgangspunten van het vrijeschoolonderwijs zich verhouden tot burgerschapsvorming. Deze visie is gebaseerd op vier belangrijke pijlers:

1 In onze schoolsamenleving hebben we respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat

Dit wordt op onze scholen onderwezen bij vakken als geschiedenis en maatschappijleer en komt ook tot uitdrukking in onze besluitvormingsstructuur bijvoorbeeld in de medezeggenschapsraad en de leerlingenraad. In ons onderwijs staat respect voor de fundamentele rechten en vrijheden van de mens centraal. Wij handelen daar ook naar. In het contact tussen leerlingen en leraren, maar ook tussen leerlingen en leraren onderling,

is respect voor de uniciteit van de ander een belangrijke waarde waarop ons onderwijs is gestoeld. Dit komt tot uitdrukking in onze schoolsamenleving, in de schoolregels en het leerlingenstatuut en de diverse protocollen die er zijn rond het gebruik van sociale media, pesten en veiligheid.

2 Wat betreft het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties die leerlingen in staat stellen om deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving.

Wij onderschrijven de democratische waarden van de Nederlandse samenleving.

Op een vrijeschool is het ontwikkelen en ontdekken van de eigenheid van de leerling een centraal thema.

Vanuit die eigenheid leren leerlingen om hun gedachten en gevoelens tot uitdrukking te brengen in relatie tot anderen. Zij ontwikkelen sociale en maatschappelijke competenties waarmee zij kunnen deelnemen aan de Nederlandse samenleving en aan die samenleving ook een bijdrage kunnen leveren.

3 Over het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid en ook de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden:

Wij gaan er in onze schoolvisie vanuit dat ieder kind, ieder mens een eigen identiteit heeft die tot verwerkelijking wil komen. Hiervoor zijn respect en ruimte noodzakelijke voorwaarden. De vrijeschool is een confessioneel neutrale school hetgeen betekent dat er niemand wordt uitgesloten op basis van diens achtergrond of overtuiging zolang die achtergrond of overtuiging anderen niet uitsluit.

4 Het bevoegd gezag creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang en het handelen naar deze waarden: vormgeven van de school als oefenplaats voor democratisch burgerschap. In de praktijk leidt dit tot activiteiten zoals sociale stages, , mentoruren, voorlichtingsweken, paarse donderdag, vieren dan wel het stilstaan bij andere religieuze feestdagen

Meetbaar/zichtbaar

Visiedocument Burgerschap

Opbouw van de periodes

Samenstelling lessentabel met afwisseling van vakken

Leerlingvolgsysteem, getuigschriftteksten

Feedback van leerlingen

Feedback van ouders

Tevredenheidsenquêtes

Benchmarking met regulier onderwijs

Feedback van oud-leerlingen

Kwaliteitsinstrumenten

Collegiale visitatie

Audit door andere scholen binnen de eigen stichting

Visitatie door andere vrijescholen

OP1. Aanbod

Het aanbod bereidt de leerlingen voor op vervolgonderwijs en de samenleving.

Basiskwaliteit

De school bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs en de samenleving. Zij biedt een breed en op de kerndoelen¹⁹ gebaseerd aanbod dat ook de referentieniveaus taal en rekenen omvat. Het aanbod is dekkend voor examenprogramma's. Onder aanbod verstaan we alle lesinhouden, ook die digitaal zijn of online aangeboden worden. Het aanbod van de school is afgestemd op de leerlingenpopulatie en sluit aan bij het (taal)niveau en de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Het aanbod wordt waar nodig gedurende de schoolloopbaan verdiept en verbreed, zodanig dat leerlingen een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen. Het aanbod is doelgericht, samenhangend en herkenbaar. Bovendien heeft de school de leerinhouden evenwichtig en in samenhang over de leerjaren verdeeld.

Het aanbod draagt bij aan het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en aan het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die leerlingen in staat stellen deel uit te maken en bij te dragen aan de pluriforme, democratische samenleving.

Het aanbod omvat mede activiteiten voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding. Stages kunnen, met name in het vmbo, onderdeel uitmaken van het aanbod. Wanneer een school stages aanbiedt, zorgt ze ervoor dat de inhoud en vormgeving van de stage bijdraagt aan de voorbereiding van de leerling op het vervolgonderwijs en de samenleving.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor het aanbod en (hoe) worden deze gerealiseerd?

We kennen een uitgebreid leerplan gebaseerd op de leeftijdsfasen van de leerling met een goed evenwicht tussen denken, voelen, willen. Het aanbod is dus breed en ontwikkelingsgericht: naast de vakinhoud die ervoor zorgt dat leerlingen zich kwalificeren bieden wij een breed scala van activiteiten en vakken aan gericht op een brede ontwikkeling vanuit de drie pijlers van Biesta. Het aanbod is zo ingericht dat leerlingen zich er aan kunnen ontwikkelen: cognitief, sociaal en op het gebied van hun handelend vermogen.

Een deel van het onderwijs vindt plaats in periodes van enkele weken waarbij de leerlingen in de eerste twee lesuren van elke dag werken aan een vak. De periodes sluiten aan bij de ontwikkelingsfase van de leerling. Vanuit de belevingswereld van de leerling wordt leerstof ontwikkelingsstof zodat leerlingen zichzelf optimaal kunnen ontdekken. Leerlingen maken in deze periodes hun eigen leermateriaal (periodeschrift/werkstuk). Naast het periodeonderwijs bieden we veel vakinhoud aan die niet primair gericht is op kwalificatie. Bij deze vakinhouden gaat het steeds om meer dan de technische vaardigheden die het vak vraagt. Zij hebben, veelal impliciet, een belangrijke rol bij de subjectwording van de leerling. Veel voorkomende vormen van dit aanbod zijn: dans/euritmie, muziek en koorzang, beeldende kunstvakken (schilderen/tekenen/beeldhouwen/boetseren), ambachtelijke vakken (houtbewerken/metaalbewerken/textiele werkvormen), toneel en presenteren, biografie/filosofie.

Meetbaar/zichtbaar

Opbouw van de periodes

Samenstelling lessentabel met afwisseling van vakken (ademend rooster)

Feedback van leerlingen

Feedback van ouders

Tevredenheidsenquêtes

Benchmarking met regulier onderwijs

Kwaliteitsinstrumenten

Collegiale visitatie

Audit door andere scholen binnen de eigen stichting

Visitatie door andere vrijescholen

OP2. Zicht op ontwikkeling en begeleiding

De school volgt de ontwikkeling van de leerlingen en biedt waar nodig passende begeleiding en extra ondersteuning.

Basiskwaliteit

De school verzamelt vanaf binnenkomst systematisch informatie over de kennis en vaardigheden van leerlingen op alle voor het onderwijs belangrijke domeinen. Het verzamelen van (toets)informatie gebeurt systematisch en zorgvuldig. De school vergelijkt de informatie met de verwachte ontwikkeling van de leerling, waarbij voor taal en rekenen in ieder geval de referentieniveaus taal en rekenen als uitgangspunt gelden. Dit maakt het mogelijk om het onderwijs af te stemmen op de onderwijsbehoeften van zowel groepen als individuele leerlingen. Het stelt de school in staat zorg te dragen voor de ontwikkeling en begeleiding van de leerling. De school heeft daarbij hoge verwachtingen van leerlingen. De school waarborgt daarmee voor leerlingen de ononderbroken ontwikkeling en voortgang daarin en heeft daarbij oog voor de bevordering van gelijke kansen. De school informeert ouders regelmatig over de ontwikkeling en vorderingen van hun kind. Wanneer individuele of groepen leerlingen niet genoeg lijken te profiteren van het onderwijs, analyseert de school waar de ontwikkeling stagneert en wat mogelijke verklaringen hiervoor zijn. Vervolgens bepaalt zij wat er nodig is om op eventuele achterstanden of voorsprongen in de ontwikkeling van leerlingen in te spelen. De school biedt de begeleiding vervolgens gestructureerd aan. Waar nodig betreft de school het samenwerkingsverband, de gemeente en zorginstanties bij de begeleiding van de leerlingen. De leerlingen krijgen daarmee de begeleiding die zij nodig hebben om het onderwijsprogramma beter te kunnen doorlopen. De school besteedt op een structurele en herkenbare manier aandacht aan het bestrijden van (taal)achterstanden. De school heeft in het schoolondersteuningsprofiel vastgelegd wat zij onder extra ondersteuning verstaat en welke voorzieningen de school kan bieden. Voor de leerlingen die deze extra ondersteuning nodig hebben, legt de school in het ontwikkelingsperspectief vast hoe zij het onderwijs afstemt op de behoefte van de leerling en registreert het ontwikkelingsperspectief in het ROD. De school voert de geplande ondersteuning uit. De inhoud en uitvoering van dit plan wordt minimaal eenmaal per schooljaar met de ouders geëvalueerd. De school vervult de zorgplicht passend onderwijs. Wanneer de school de extra ondersteuning voor een leerling niet kan bieden, zoekt de school in samenwerking met ouders en zo nodig het samenwerkingsverband een passende onderwijsplek.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor zicht op ontwikkeling en begeleiding en (hoe) worden deze gerealiseerd?

De klassenleraar (in de eerste twee leerjaren) volgt de leerling intensief omdat hij verschillende vakken geeft en de klas veel ziet. Daarmee is er een meer geleidelijke overgang vanuit de basisschool naar het derde leerjaar. De klassenleraar krijgt veel tijd om een goede relatie aan te gaan met zijn klas. De ontwikkeling van de leerling wordt op diverse manieren met de ouders gedeeld, waarbij de klassenleraar een breder ontwikkelingsperspectief kan schetsen, bij voorkeur vanuit de drie doeldomeinen.

In de latere leerjaren wanneer de leerling een grotere mate van zelfstandigheid heeft verworven, vervult de mentor deze rol. Waar nodig biedt de school meer intensieve begeleiding aan. De wens van de leerling tot de te volgen leerroute staat zo veel mogelijk centraal. Decanen spelen een belangrijke rol in de keuze van de juiste leerroutes en een geschikte vervolgopleiding.

20

Meetbaar/zichtbaar

Ouderavonden gewijd aan de ontwikkeling van leerlingen

Oudergesprekken waarin de leraar een ontwikkelingsbeeld van de leerling schetst

Leerlingvolgsysteem, getuigschriftteksten

Karakterschetsen en metaforen van de leerlingen

Kwaliteitsinstrumenten

Collegiale visitatie

Visitatie door andere vrijescholen

OP3. Pedagogisch-didactisch handelen

Het pedagogisch-didactisch handelen van de leraren is afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen en draagt eraan bij dat leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen.

Basiskwaliteit

De leraren creëren in hun lessen een pedagogisch en didactisch passend en stimulerend leerklimaat, waardoor de leerlingen zich veilig voelen en actief betrokken zijn. De leraren tonen hoge verwachtingen van alle leerlingen. Zij zorgen voor een ordelijk verloop van de les en benutten de lestijd efficiënt. De leraren maken het lesdoel duidelijk. Zij monitoren tijdens de les of de leerlingen het beoogde lesdoel al dan niet halen en passen hun onderwijs waar nodig aan. De leraren leggen de lesstof duidelijk uit en geven de leerlingen voldoende tijd om te oefenen met de lesstof. Zij stemmen daarbij de instructie, de verwerking en het tempo van hun onderwijs af op de onderwijsbehoeften van individuele en groepen leerlingen. De leraren geven hun leerlingen gerichte feedback op hun gemaakte werk en op hun leerproces. Zij stimuleren de leerlingen na te denken over hun eigen ontwikkeling.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor het pedagogisch-didactisch handelen en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Vrijescholen kiezen veelal voor brede klassen in de eerste twee of drie leerjaren. Leerlingen hebben verschillende onderwijsbehoeften en hanteren verschillende leerstrategieën. De leraar heeft bij elke leerling zicht op die aspecten en maakt, binnen de mogelijkheden van brede klassen en de beperkingen van het lesrooster, beredeneerde keuzes voor de didactische aanpak.

In de afgelopen jaren is de aandacht voor het didactisch handelen vergroot. In toenemende mate werken leraren opbrengstgericht. Zij vragen regelmatig feedback van leerlingen via enquêtes of in klassengesprekken, waarbij alle aspecten van het onderwijs (cognitief, sociaal én aspecten rond subjectwording) op een voor leerlingen geschikte wijze worden aangekaart.

Meetbaar/zichtbaar

Leraren betrekken de leerlingen actief bij de lessen en vragen in de les feedback van de leerlingen. Leerlingen geven gestructureerd feedback via enquêtes of klassengesprekken.

De feedback van leerlingen wordt gebruikt in de functionerings- en beoordelingsgesprekken van leraren.

Leraren bezoeken elkaars lessen en geven elkaar feedback.

Kwaliteitsinstrumenten

Collegiale visitatie

Intervisie

Leerlingenquêtes/klassengesprekken

Externe audits

Visitatie door andere vrijescholen

OP4. Onderwijstijd

De leerlingen krijgen voldoende tijd om zich het aanbod eigen te maken.

Basiskwaliteit

De school biedt een programma aan dat voldoet aan de wettelijk verplichte onderwijstijd. De school stelt daartoe, met instemming van de medezeggenschapsraad, vast welke activiteiten onder de onderwijstijd vallen. De school plant de onderwijsactiviteiten weloverwogen over het schooljaar en deze worden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van bevoegde leraren.

De school verdeelt de tijd zo over de vakken dat leerlingen in staat zijn het verplichte onderwijsprogramma tot zich te nemen. De school heeft beleid om ongeoorloofd verzuim en voortijdig schoolverlaten van leerlingen tegen te gaan, zodat er ook op leerlingenniveau naar gestreefd wordt de onderwijstijd te behalen.

De school maakt, zo nodig, volgens de wettelijke voorschriften gebruik van de mogelijkheden om, in het belang van de individuele leerling, af te wijken van de verplichte onderwijstijd en/of van de mogelijkheid om een leerling een deel van de onderwijstijd door te laten brengen op een andere school.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor de onderwijstijd en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Het onder OP1 genoemde leerplan is ambitieus: de beschikbare onderwijstijd is veelal te krap om alle vakken aan te kunnen bieden. Door efficiënt met tijd en middelen om te gaan en met de vrijwillige bijdrage van ouders lukt het redelijk om het door ons gewenste onderwijs te realiseren.

De vrijeschool biedt extra vakken aan die deels bekostigd worden uit de vrijwillige ouderbijdrage en deels door een andere verdeling van uren over de vakken. Vaak wordt de ouderbijdrage besteed aan extra lessen (zoals euritmie, toneel) of het splitsen van groepen en niet structureel aan de specifieke vrijeschoolvakken.

Meetbaar/zichtbaar door

Verantwoording aan ouders van inzet ouderbijdrage in het onderwijs

Kwaliteitsinstrumenten

Jaarlijks wordt bij de formatie vastgesteld hoeveel lessen worden uitgegeven: hierbij wordt gezocht naar het optimum tussen de ambitie uit het leerplan en de beschikbare middelen.

OP6. Afsluiting

De afsluiting van het onderwijs verloopt zorgvuldig.

Basiskwaliteit

De school zorgt ervoor dat alle leerlingen goed worden voorbereid op de afsluiting van het onderwijs. Een onafhankelijke en deskundige examencommissie borgt de kwaliteit van de toetsing en de examinering. De school heeft een Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) en een examenreglement, die beide voldoen aan de eisen van de wetgeving. Met deze documenten maakt de school tijdig aan leerlingen en ouders duidelijk hoe het schoolexamen en het centraal examen georganiseerd zijn, welke regels daarbij gelden en welke maatregelen de school hanteert bij leerlingen die zich niet aan de regels houden. Ook moet duidelijk zijn welke examens leerlingen op welke manier kunnen herkansen, welke stof wanneer wordt geëxamineerd, hoe het examen meeweegt en welke vrijstellingen gelden. De examinering verloopt volgens het PTA en het examenreglement.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor de afsluiting en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Vrijescholen zien de cognitieve ontwikkeling als noodzakelijk maar niet op voorhand bovengeschild aan de domeinen socialisatie en subjectwording. Wij willen goede examenresultaten garanderen, maar onze aandacht goed verdelen over de verschillende domeinen. De opbrengsten van vrijescholen liggen gemiddeld op of boven het landelijke gemiddelde. Vrijescholen streven niet naar een eenzijdige maximering van de cognitieve resultaten omdat dit ten koste gaat van de andere twee domeinen.

Vrijescholen hebben een toetsbeleid, waarbinnen zij evenwicht proberen te brengen tussen de noodzaak (en druk) van toetsing en een gezond jaarrooster waarin leerlingen zich in rust kunnen ontwikkelen. Belangrijk streven is ook dat leerlingen meer zelf verantwoordelijk kunnen zijn voor hun vorderingen, ondersteund door alternatieve evaluatiemethoden, waardoor het aantal toetsen kan verminderen.

Meetbaar/zichtbaar

Toetsbeleid met beschrijving van de evaluatiemethoden

Periodeschriften

Stageverslagen

Presentaties

Benchmark CE/SE-cijfers

Kwaliteitsinstrumenten

Visitatie door andere vrijescholen

Collegiale intervisie

Sectieoverleg

Studiedagen

Veiligheid en Schoolklimaat

VS1. Veiligheid

De school zorgt voor een veilige omgeving voor leerlingen.

Basiskwaliteit

De school zorgt voor de sociale, fysieke en psychische veiligheid van de leerlingen op school gedurende de schooldag. Een school is veilig als de sociale, fysieke en psychische veiligheid van leerlingen niet door handelingen van anderen wordt aangetast. Dit blijkt onder andere uit de beleving van de veiligheid en het welbevinden van de leerlingen op school. De school monitort dit ten minste jaarlijks met een gestandaardiseerd instrument.

De school heeft een veiligheidsbeleid beschreven dat bestaat uit een samenhangende set van maatregelen. Het beleid is gericht op het voorkomen, afhandelen, registreren en evalueren van incidenten, en de school voert dat beleid ook uit. Als de uitkomsten van de monitoring daartoe aanleiding geven, treft de school maatregelen om de situatie te verbeteren. De school voorkomt, zoveel als mogelijk, (digitaal) pesten, agressie en geweld in elke vorm en treedt zo nodig snel en adequaat op. Dat geldt ook bij uitingen die strijdig zijn met basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals discriminatie en onverdraagzaamheid. De school heeft een persoon aangesteld die voor ouders en leerlingen het aanspreekpunt is in geval van pesten en die het beleid tegen pesten coördineert.

De school hanteert de meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarnaast komt de school de verplichtingen na rond het melden, overleggen en aangifte doen van zedenmisdriven.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor de veiligheid en (hoe) worden deze gerealiseerd?

23

Vrijescholen richten zich op het ontwikkelen van de gehele mens en besteden vanuit die visie aandacht aan een gezond en veilig schoolklimaat. Sociale vorming is tegelijk een inherent onderdeel alsook een doelstelling van het onderwijs. De gemeenschap vormt de bedding waarin het individu zich kan ontwikkelen. Zij draagt in hoge mate bij aan een veilig leefklimaat waarin leerlingen zichzelf kunnen zijn. Hoewel een leerlingenstatuut en veiligheidsprotocol niet ontbreken op vrijescholen, gaat hun veiligheidsbeleid verder dan dat. Het gemeenschapsleven is een onderdeel van de visie.

Vrijescholen hechten groot belang aan een positief sociaal proces en besef van normen en waarden in en buiten de les. Alle medewerkers leveren hieraan een actieve bijdrage en stimuleren de leerlingen om hierin ook hun verantwoordelijkheid te nemen. Vrijescholen geven op verschillende manieren invulling aan dit thema: klas en mentor blijven vaak gedurende een langere periode bij elkaar. Zo groeit de leraar mee met de klas en begeleidt de leerlingen in hun individuele en sociale leerproces; het klassenverband draagt sterk bij aan de gemeenschapsvorming. De school richt zich op een binding van de leerlingen met hun klas. Die blijft lang bij elkaar. Ondanks differentiatie of profielkeuze blijven de leerlingen hun klasgenoten veel zien (o.a. tijdens het periodeonderwijs). Leerkrachten geven zelf de lessen vorm. Leerlingen worden gestimuleerd om de stof op hun eigen manier te verwerken door geschreven, gesproken en creatieve werkvormen. Als er een persoonlijke of maatschappelijke casus speelt, maakt de mentor/leerkracht ruimte om dat met elkaar te delen. Maatschappelijke stages blijven een vast onderdeel uitmaken van het leerplan. Met bepaalde specifieke vrijeschoolvakken, zoals toneel, koor en eurtimie/circus, wordt een impuls gegeven aan onderlinge samenwerking, zelfreflectie en houding ten opzichte van de omgeving. Buiten de lessen besteden vrijescholen ook veel aandacht aan gemeenschapsvorming en respect voor elkaar. Dat is vooral zichtbaar tijdens de jaarfeesten die met de hele schoolgemeenschap gezamenlijk worden

gevierd, en tijdens de projecten, uitvoeringen en themadagen. Ook werkweken en kunstreizen dragen hieraan bij.

Meetbaar/zichtbaar

Diverse enquêtes en gesprekken
Schoolveiligheidsplan
Aanwezigheid van zorgteam
Aanwezigheid van vertrouwenspersoon
Antipestbeleid
RI&E-onderzoek
Leefregels in leerlingreglement

Kwaliteitsinstrumenten

Visitatie door andere vrijescholen
Leerlingentevredenheidsenquêtes
Medewerkstevredenheidsenquêtes
Leerlinggesprekken
Klassikale gesprekken
Ouderavonden

VS2. Schoolklimaat

De school heeft een schoolklimaat dat bijdraagt aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties.

Basiskwaliteit

De school bereidt de leerlingen voor op het leven in de maatschappij. Zij creëert daarvoor een oefenplaats die leerlingen ondersteunt bij het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. In de school doen leerlingen ervaring op in de omgang met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de pluriforme samenleving. Het bestuur ziet erop toe dat de school zorg draagt voor een schoolklimaat dat in overeenstemming is met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en bijdraagt aan de bevordering daarvan. Het personeel van de school is in zijn gedrag een voorbeeld voor de leerlingen: personeelsleden leven de basiswaarden zichtbaar na.

De school stemt aanpak en aanbod af op de leerlingenpopulatie van de school en de leefwereld van de leerlingen. Ook signaleert en corrigeert de school uitingen van leerlingen die met de basiswaarden in strijd zijn.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor het schoolklimaat en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Het pedagogisch klimaat is van oudsher een belangrijk aandachtsgebied voor vrijescholen. Met name in de eerste twee jaren is sprake van een zekere mate van beschutting van de leerlingen.

In het eerste en tweede leerjaar is sprake van een klassenleraar die relatief veel vakken geeft om zo een veilige omgeving te creëren voor leerlingen, als overgangperiode tussen de basisschool en het derde leerjaar. Hierbij is bewust gekozen voor de pedagogische maatregel om veel lessen door de eigen klassenleraar te laten geven. Voordeel is dat de leraar zo de leerlingen in zijn klas goed in beeld heeft vanuit de drie pijlers van onze onderwijskwaliteit (zie Biesta).

In de hogere klassen werkt de focus op het pedagogische aspect door. In de periodelessen is elke dag, gedurende de eerste twee lesuren, relatief meer ruimte om dit vorm en inhoud te geven dan in de vaklessen. Daarnaast vinden in de pedagogische vergaderingen bijvoorbeeld leerling/klassenbesprekingen plaats, die hun doorwerking hebben in het pedagogisch klimaat.

Verder werkt het bovengenoemde veiligheidsbeleid door in het pedagogisch klimaat: omgangsvormen en respectvol met elkaar omgaan heeft zijn effect in de klas. Met de verstevigde aandacht voor de didactische werkvormen is ook meer aandacht gekomen voor een gezond werkklimaat in de klas.

Meetbaar/zichtbaar

Ouderavonden

Leerlinggesprekken/klassikale gesprekken

Leerling-/klassenbesprekingen

Kwaliteitsinstrumenten

Visitatie door andere vrijescholen

Leerlingtevredenheidsenquêtes

Oudertevredenheidsenquêtes

Onderwijsresultaten

OR1. Resultaten

De school behaalt met haar leerlingen leerresultaten die ten minste in overeenstemming zijn met de gestelde norm.

Basiskwaliteit

De leerresultaten liggen op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht. Dit betekent dat de gemiddelde eindexamenresultaten en de doorstroom in de bovenbouw op of boven de normering liggen die daarvoor geldt. Bovendien behalen leerlingen in de onderbouw minimaal het opleidingsniveau dat overeenkomt met hun basisschooladvies en lopen zij gedurende hun schoolloopbaan weinig vertraging op.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor de onderwijsresultaten en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Resultaten zijn het product van het onderwijs in de volle breedte en direct bepaald door de doelstelling van dit onderwijs. De doelen zijn ondergebracht in de driedeling van kwalificatie, socialisatie en subjectvorming. De resultaten worden dienovereenkomstig in kaart gebracht. Kwalificatie: een smalle invulling van kwalificatie bestaat uit de opbrengsten van het schoolexamen en centraal examen, alsmede het rendement van onder- en bovenbouw. Daarnaast wordt ook op andere – meer creatieve en meer stimulerende - wijze aan kwalificatie gewerkt. Het hele leerplan uitgewerkt in de periodelessen is hier een goed voorbeeld van.

Socialisatie: Naast de standaard competenties van burgerschap biedt de vrijeschool een brede sociale vorming. Leerlingen leren sociaal vaardig te opereren binnen school, zowel met leeftijdgenoten als met medewerkers van de school. In dit domein is ook een belangrijke doelstelling van het vrijeschoolonderwijs te noemen: het stimuleren van kunstzinnigheid, een gevoel voor het schone. Kunstzinnigheid raakt het hart en verbindt de mens met zijn omgeving. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in de koorzang.

Samenwerken doen leerlingen ook op het land, in de tuin of tijdens de theaterles. Resultaten variëren van een kooruitvoering met 200 medescholieren tot het presenteren van het geleerde bij een stage buiten school. Meer theoretische inzichten in mens en samenleving verschaffen de venster/mentoruren (levensbeschouwelijk) en lessen maatschappijleer. Belangrijke vaardigheden:

verantwoordelijkheid, afgewogen oordeelsvorming, autonomie en het respect hebben voor de ander.

Subjectwording: het domein van 'worden wie je bent'. De opbrengst van een biografieweek/Parcival periode, het eindwerkstuk. Reflectiegesprekken bij filosofie. Vrijescholen stimuleren de wilsontwikkeling. De scholen bieden ambachtelijk onderwijs (denk daarbij aan koperslaan, houtbewerken, smeden, textielbewerking, koken, tuinonderwijs). De leerling wordt geconfronteerd met zijn grenzen, zijn weerstanden en zijn antipathieën en moet zich daarmee uitzetten. De leerling leert in figuurlijke zin de handen uit de mouwen te steken. Vrijescholen stimuleren het oordeelsvermogen. De leerling wordt aangemoedigd een genuanceerd oordeelsvermogen te ontwikkelen, op basis waarvan hij tot innerlijk vrij en zelfstandig handelen kan komen.

Meetbaar/zichtbaar

De resultaten op het gebied van subjectwording en socialisatie zijn zichtbaar in de ontwikkelingsschetsen, getuigschriften en eindpresentaties.

De kwalificatie resultaten zijn zichtbaar in rapporten en in notulen van rapportbesprekingen en besprekingen van overgangsvergaderingen en/ of determinatie vergaderingen.

Kwaliteitsinstrumenten

Scholen op de kaart/Vensters voor verantwoording en andere interne analyse-instrumenten

OR2. Sociale en maatschappelijke competenties

De leerlingen behalen sociale en maatschappelijke competenties op het niveau dat ten minste in overeenstemming is met de verwachtingen van het vervolgonderwijs en de maatschappij.

Basiskwaliteit

De school heeft een goed beeld van de kenmerken van haar leerlingenpopulatie en heeft ambitieuze verwachtingen over het niveau dat de leerlingen voor de sociale en maatschappelijke competenties kunnen bereiken. Ze neemt de aansluiting op het vervolgonderwijs en de maatschappij als uitgangspunt voor de competenties voor leerlingen.

De school onderbouwt welke resultaten ze op dit gebied wil bereiken. De school brengt de resultaten op een betrouwbare en inzichtelijke manier in kaart. De school spant zich zichtbaar in om ervoor te zorgen dat leerlingen die de school verlaten daaraan voldoen. Daarmee laat de school zien dat zij haar doelstellingen voor deze competenties behaald heeft.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor de onderwijsresultaten en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Vrijescholen zijn een ontmoetingsplaats met een rijk sociaal verkeer. Door de ontmoeting ontwikkelt de leerling zijn eigen sociale bewustzijn. Leerlingen helpen elkaar en hebben oog voor wat de ander nodig heeft. De gezamenlijke viering van jaarfeesten (bijvoorbeeld Michaëlsfeest, advent) draagt sterk bij aan de ontwikkeling van deze competenties. Zie verder ook bij OR1 de resultaten bij 'socialisatie'.

Meetbaar/zichtbaar

De resultaten op het gebied van subjectwording en socialisatie zijn zichtbaar in de ontwikkelingsschetsen en getuigschriften.

Beoordelingen van stageverleners

Jaarfeesten

Sturen, kwaliteitszorg en ambitie

SKA1. Visie, ambities en doelen

De school heeft een gedragen visie op goed onderwijs, heeft daarvoor ambities en doelen en stuurt op het behalen daarvan.

Basiskwaliteit

De school heeft, als onderdeel van het stelsel van kwaliteitszorg, een gedragen visie, ambities en doelen gericht op goed onderwijs die ervoor zorgen dat leerlingen een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen. De schoolleiding vertaalt haar visie, ambities en doelen in onderwijskundig beleid en stuurt daarop om de beoogde resultaten te behalen. De schoolleiding beschrijft op welke manier ze zorgt voor het realiseren, borgen en verbeteren van de onderwijskwaliteit en hoe ze de naleving van de wettelijke eisen realiseert, onder meer op het gebied van de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap.

De schoolleiding sluit met haar visie, ambities en doelen aan op die van haar bestuur en op de kenmerken van de leerlingenpopulatie van de school. Dit doet zij onder meer door aan te geven hoe ze rekening houdt met (taal)achterstanden, de wettelijke opdracht tot bevordering van burgerschap en specifieke leerbehoeften om bij te dragen aan gelijke kansen voor alle leerlingen. Resultaten van eerdere evaluaties, interne en externe dialoog zijn zichtbaar in de doelen voor het onderwijskundig beleid.

De schoolleiding richt de voorwaarden in om de onderwijskundige ambities en doelen te bereiken, waaronder het personeelsbeleid en de organisatie van het onderwijs. Daarbij is de interne verantwoordelijkheidsverdeling duidelijk.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities in relatie tot de visie en doelen en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Zowel op bovenschools- als ook op schoolniveau wordt er op cyclische wijze en planmatig gewerkt. Parallel met de schoolplanperiode wordt er op stichtingsniveau een strategisch beleidsplan geschreven. Hierin is de missie en visie beschreven, alsmede de kernwaarden. Deze missie en visie zijn uitgewerkt in ambities en strategische doelen voor een periode van vier jaar. Deze strategische doelen zijn kadergevend voor de schoolplannen van de scholen. In de schoolplannen zijn eveneens voor vier jaar de missie en visie en kernwaarden voor de school uitgewerkt. Tevens is er sprake van een concrete uitwerking van het onderwijskundig beleid, het kwaliteits- en personeelsbeleid van de school. Doelen op deze terreinen zijn concreet uitgewerkt in de jaarplannen en de scholingsplannen van de school.

Meetbaar/zichtbaar

Beschrijving van de visie in het strategisch beleidsplan

Beschrijving van visie in schoolplan

Uitwerking in jaarplan en scholingsplan

SKA2. Uitvoering en kwaliteitscultuur

De school realiseert de doelen voor goed onderwijs, bevordert een kwaliteitscultuur, zorgt voor randvoorwaarden en stuurt, waar nodig, tussentijds bij.

Basiskwaliteit

De school realiseert de doelen voor goed onderwijs, die voortkomen uit haar visie en ambities. De schoolleiding zorgt daartoe voor een professionele en veilige leer- en verbetercultuur in de school. Binnen deze kwaliteitscultuur geven schoolleiding en het (bevoegd) onderwijspersoneel samen uitvoering aan het stelsel van kwaliteitszorg, zodat de school als geheel gericht werkt aan het bereiken van de onderwijskundige doelen. Waar nodig stuurt de schoolleiding tussentijds bij.

De schoolleiding zorgt ervoor dat de deskundigheidsbevordering van het personeel binnen de gestelde doelen gestalte krijgt. Leraren(teams) oefenen daarbij de eigen verantwoordelijkheid bij het inrichten van hun onderwijs uit.

De schoolleiding toont in haar sturing onderwijskundig leiderschap en zorgt voor een gerichte inzet van middelen om gestelde doelen te realiseren, onder meer op het gebied van de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap. De school geeft uitvoering aan het schoolondersteuningsprofiel. Zij werkt samen met andere scholen, het samenwerkingsverband en andere organisaties, zodat geen leerling tussen wal en schip valt.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor de sturing op uitvoering en kwaliteitscultuur en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Visitaties en audits tussen vrijescholen onderling

Sinds 2017 jaar visiteren de vrijescholen voor het VO elkaar onder leiding van een bestuurder. Elk jaar worden drie à vier scholen gevisiteerd, waardoor elke school minimaal eens vier jaar aan bod komt. De visitatie is een intensief traject waar het bewustzijn voor de eigen kwaliteit en aandachtspunten volop in de aandacht staat. De visitatiecommissie brengt een volledige dag door op de school. De visitatie wordt afgesloten met een presentatie en een verslag over de bevindingen van de commissie.

Naast deze visitaties zijn er ook interne audits mogelijk binnen de verschillende stichtingen waarbij de leskwaliteit en leerlingenzorg veelal centraal staan.

Andere kwaliteitsinstrumenten

Scholen maken gebruik van reguliere kwaliteitsinstrumenten zoals het Emovo onderzoek (GGD, elke vier jaar) en de vragenlijsten vanuit Vensters voor Verantwoording (jaarlijks, ook ouders vullen dit in) en/of het LAKS. Deze vragenlijsten geven een beeld van de veiligheid binnen de school, het sociale klimaat, het welbevinden van de leerlingen, bepaalde gezondheidsaspecten en tevredenheid met betrekking tot diverse onderwijsaspecten.

Op sommige scholen is sprake van een didactische week waarbij een externe deskundige lessen bezoekt en met de docenten intensief werkt aan de didactische vaardigheden.

Op andere scholen zijn projecten gestart om met docenten de vrijeschooldidactiek een nieuwe impuls te geven. Hier worden nieuwe ontwikkelingen uit de wetenschap samengebracht met onze traditionele uitgangspunten. Het doel is hierbij om modern en activerend vrijeschoolonderwijs neer te zetten. Aan dit project zijn intervisie-uren gekoppeld zodat de leraren ook bij elkaar gaan kijken en hierbij een kijkwijzer hanteren.

De schoolleiders zetten trajecten in om de professionaliteit van de medewerkers te vergroten. Dit is beschreven in het schoolplan en in het scholingsplan, waarbij duidelijke afspraken zijn gemaakt over doelstellingen, uitvoering en reflectie. De trajecten hebben een relatie met de visie en de vrijeschoolachtergrond. In de begroting en de formatie is ruimte gemaakt voor

professionaliseringsactiviteiten. Leraren zijn verantwoordelijk voor deze trajecten. Ze zijn actief bezig met de ontwikkeling, implementatie, monitoring en bijstelling van leerwegen, (vrijeschool)leerplannen en alle vormen van (vrijeschool)onderwijs. Daarnaast is er veel aandacht voor de pedagogische processen van leerlingen en klassen. Dit gebeurt in teams, secties, werkgroepen of individueel.

De scholing heeft veel aandacht binnen de scholen: zowel op vakinhoudelijk gebied als op (vrijeschool)pedagogiek, didactiek en persoonlijke ontwikkeling. Onbevoegde leraren ronden volgens afspraak hun studie binnen bepaalde tijd af.

Het personeelsbeleid past bij de doelstellingen van de school. Dit is zichtbaar in de visie, schoolplan en scholingsplan. Met de medezeggenschapsraden vindt overleg plaats over vernieuwingen, optimalisering en implementatie.

Meetbaar/zichtbaar

Beschrijving van visie in schoolplan

Scholingsplannen van medewerkers

Analyse van bevoegdheden van leraren

Resultaten uit visitaties en audits

Resultaten uit diverse onderzoeken

Kwaliteitsinstrumenten

Lerarenregister

Analyse van bevoegdheden van leraren

(Structurele?) collegiale intervisie

Lesbezoeken

Gesprekkencyclus

Visitatie door andere vrijescholen

Interne audits

EMOVO-onderzoek

Ouder- en leerlingenenquête

SKA3. Evaluatie, verantwoording en dialoog

De school evalueert en analyseert systematisch of zij de doelen realiseert en verantwoordt zich daarover. Ze stelt, wanneer nodig, het schoolbeleid bij en betreft interne en externe belanghebbenden in een goed functionerende dialoog.

Basiskwaliteit

De schoolleiding evalueert, analyseert en beoordeelt als onderdeel van het stelsel van kwaliteitszorg in hoeverre de doelen en het beleid worden gerealiseerd en informeert het bestuur daarover. Zij haalt intern en extern actief informatie op om zicht te krijgen op de uitvoering, de resultaten van het onderwijs voor de leerlingen en mogelijke kansen en bedreigingen voor de verdere ontwikkeling van het onderwijs, onder meer op het gebied van de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap.

Voor een goede overdracht en om zicht te houden op het vervolgsucces van haar leerlingen, onderhoudt de school contact met de scholen/instellingen waar deze naartoe uitstromen. De schoolleiding organiseert tegenspraak. Daarvoor gaat zij actief een dialoog aan met in ieder geval ouders, personeel, de (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraad ((G)MR) en, wanneer van toepassing, leerlingen, gemeenten en/of (regionale)werkgevers.

De school informeert belanghebbenden minimaal jaarlijks op toegankelijke manier over haar doelen en werkwijze, en over de resultaten die zij heeft behaald.

De schoolleiding analyseert en beoordeelt de uitkomsten van de evaluatie en verwerkt deze wanneer nodig in het (verbeter)beleid, zodat dit bijdraagt aan ontwikkeling en verbetering van het onderwijs. Daarnaast gebruikt de school de uitkomsten van de evaluatie om de sturing te verbeteren. Zij maakt daarbij duidelijk welk effect de inbreng van belanghebbenden heeft op het borgen en bijstellen van het schoolbeleid.

Aanvullende ambities

- Zijn er aanvullende ambities voor de evaluatie, verantwoording en dialoog en (hoe) worden deze gerealiseerd?

Kenmerkend voor de vrijeschoolorganisatie is dat beleid mede gevormd wordt door alle medewerkers. Er is in dit verband geen sprake van een hiërarchische structuur, maar eerder van een kring van betrokkenen. Binnen de schoolorganisatie gaat men er vanuit dat ieder personeelslid een onderdeel is van het grotere geheel en dat er sprake is van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor dat grotere geheel. Vanuit dit besef is ieder personeelslid actief betrokken bij de (in)richting van de organisatie en is er vanzelfsprekend sprake van een dialoog over beleid en de resultaten daarvan. Naast de formele vormen van overleg die hiertoe zijn ingericht, zoals de pedagogische vergadering, de teamvergaderingen en specifieke beleidsvergaderingen, is er ook sprake van een voortdurende onderlinge afstemming en dialoog.

Binnen de school functioneren ook de formele medezeggenschapsstructuren zoals de (d)mr, pmr, leerlingenraad en (contact)ouderplatforms. Zij vervullen binnen de vrijeschool meer dan alleen hun formele wettelijke functie; zij dienen als een belangrijk klankbord voor de school. Binnen al deze geledingen wordt een actieve dialoog gevoerd over het schoolbeleid en wordt verantwoording afgelegd over gemaakte keuzes en de resultaten daarvan. Openheid van zaken, betrouwbaarheid in de verantwoording en toegankelijkheid voor alle betrokkenen zijn belangrijke randvoorwaarden om dit kringbewustzijn binnen de organisatie te doen slagen.

Daarnaast zijn er veel ouderavonden. Op deze ouderavonden worden naast specifieke leerlingenzaken op individuele basis ook thematisch onderwijsinhoudelijke onderwerpen met ouders besproken. Ook komen ouders heel regelmatig op school voor diverse activiteiten waardoor zij een nauwere betrokkenheid bij de school ontwikkelen. Dit zie je veelal terug in de actieve participatie van ouders in de meer formelere medezeggenschapsstructuren.

Verschillende scholen hebben ervoor gekozen om diverse gremia (leerlingen, ouders, personeel en teamleiders en schoolleiding) actief te betrekken bij het ontwikkelen van het strategische beleidsplan van de scholengemeenschap en het schoolplan van de vestigingen. Dit past in de lijn van de vrijeschoolorganisatie om de kring van betrokkenen een belangrijke stem te geven over de toekomst van de schoolorganisatie.

Meetbaar/zichtbaar

Leerlingenraad

Leerlingbetrokkenheid bij interne procedures (bijv. sollicitaties en beoordelingen)

Ouderavonden

(Klassen)ouderbijeenkomsten op school- en/of afdelingsniveau

Medezeggenschapsstructuur

Betrokkenheid bij het ontwikkelen van het strategisch beleidsplan en/of schoolplan

Kwaliteitsinstrumenten

Oudertevredenheidsenquêtes

Financieel beheer

Continuïteit (FB1)

Inspectiekader

Het bestuur is financieel gezond en kan op korte en langere termijn voldoen aan zijn financiële verplichtingen.

Basiskwaliteit

Voor continuïteit is het van belang dat het bestuur inzicht heeft in de financiële uitgangsspositie en de ontwikkelingen in de komende drie jaar, en daar beleid op uitzet. In de continuïteitsparagraaf van het jaarverslag geeft het bestuur inzicht in deze ontwikkelingen en de daaraan verbonden financiële gevolgen. Het bestuur bespreekt het voorgaande regelmatig met de interne toezichthouder en medezeggenschap, treft zo nodig corrigerende maatregelen en verantwoordt zich over het geheel in de jaarverslaggeving.

Eigen aspecten van kwaliteit

Is er aanvullend beleid op de continuïteit van het bestuur/de instelling en (hoe) wordt dit beleid gerealiseerd?

Te denken valt aan:

- de wijze waarop het bestuur het duurzaam voortbestaan waarborgt
- de financiële positie van het bestuur waarmee het alle financiële verplichtingen op korte en langere termijn kan nakomen
- de analyse van de belangrijkste kengetallen in relatie tot de signaleringswaarden

32

Doelmatigheid (FB2)

Inspectiekader

Het bestuur maakt efficiënt en effectief gebruik van de onderwijsbekostiging.

Basiskwaliteit

De doelmatige besteding van de onderwijsbekostiging is onderwerp van gesprek met de intern toezichthouder. Hierover vindt verantwoording in het jaarverslag plaats.

Eigen aspecten van kwaliteit

Is er aanvullend beleid op de doelmatigheid van het bestuur/de scholen en (hoe) wordt dit beleid gerealiseerd?

Te denken valt aan:

- de wijze waarop het bestuur (bevoegd gezag) de overheidsbekostiging zo besteedt dat deze adequaat ten goede komt aan de in het schoolplan geformuleerde ambities inzake effectief onderwijs en de ontwikkeling van alle leerlingen.

Rechtmatigheid (FB3)

Inspectiekader

Het bestuur verwerft en besteedt de onderwijsbekostiging conform wet- en regelgeving.

Basiskwaliteit

Het bestuur beschikt over de vereiste deskundigheid en handelt integer en transparant. Het legt verantwoording af over de verwerving en besteding, hetgeen vooral beoordeeld wordt door een accountant die wordt aangesteld door het intern toezicht. Deze accountant opereert volgens de beroepsmaatstaven van de NBA7 en speciaal volgens het onderwijsaccountantprotocol dat door de inspectie is opgesteld.

Bijlage 1: Uitgangspunten vrijeschoolonderwijs

Er is geen blauwdruk voor vrijescholen. Vanuit de antroposofische impuls heeft het vrijeschoolonderwijs zich ontwikkeld tot wat het vandaag de dag is. Een nieuwe generatie mensen binnen een veranderende maatschappelijke omgeving zal het vrijeschoolonderwijs verder ontwikkelen. De uitkomst daarvan is niet bekend. Wel is het mogelijk de historie, de grondslagen en de pedagogische uitgangspunten van het vrijeschoolonderwijs te schetsen. Zij vormen de fundamenteen waarop de nieuwe generatie het vrijeschoolonderwijs van de toekomst vormgeeft. De Vereniging van vrijescholen (2015) beschreef tien van deze kenmerken.

Tien kenmerken van het vrijeschoolonderwijs:

1. Vrijescholen bereiden kinderen voor op de maatschappij van de toekomst.
2. Vrijescholen zoeken de uitdaging in de realiteit zoals die is.
3. Vrijescholen bieden onderwijs in leeftijdsfasen.
4. Op vrijescholen volgen we de seizoenen en het ritme van de natuur.
5. Euritmie als vak dat alle vakken ondersteunt.
6. Bij vrijescholen is ieder leren een creatief proces.
7. Periode-onderwijs biedt de mogelijkheid lesstof te verdiepen.
8. Vrijeschoolleerkrachten zijn zich bewust van hun voorbeeldfunctie.
9. Vrijescholen ontwikkelen de natuurlijke ontvankelijkheid van het kind.
10. Vrijescholen creëren een vertrouwensbasis.

33

Pedagogisch-didactisch

Het vrijeschoolonderwijs gaat uit van de totaalontwikkeling van het kind. Het doel is om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling tot vrije en moreel verantwoordelijke individuen die bekwaam en vaardig zijn om hun idealen na te streven. Het is niet de bedoeling dat kinderen worden gekneed opdat ze naadloos in de bestaande maatschappij passen. De belangrijke vraag die in het vrijeschoolonderwijs centraal staat is: hoe kunnen kinderen zich dusdanig ontplooien, dat ze als vrije en zelfbewuste mensen in staat zullen zijn vanuit zichzelf de samenleving vorm te geven én te vernieuwen. In antwoord op deze vraag willen vrijescholen onderwijs bieden dat ten dienste staat van een harmonieuze persoonlijkheidsvorming.

Eigen aan het vrijeschoolonderwijs is dat leraren kinderen vanuit hun totale ontwikkeling worden benaderen: hoofd, hart en handen. Zij kiezen als uitgangspunt datgene waartoe het kind op een bepaalde leeftijd in staat is, en niet een van buitenaf opgelegde norm over wat kinderen op een gegeven moment zouden moeten kunnen. Dat betekent niet dat kinderen zelf kiezen wat ze doen. Het betekent dat leraren enerzijds de ontplooiing van elk kind volgens zijn eigen aanleg begeleiden en het anderzijds de nodige kennis en vaardigheden bijbrengen om in de samenleving van morgen zijn weg te kunnen gaan.

In levensbeschouwelijk geïnspireerde pedagogie heeft spiritualiteit een belangrijke plaats. Het uitgangspunt daarbij is een antroposofisch mensbeeld dat voortkomt uit een breed georiënteerde levensbeschouwing. Het is niet het doel van het vrijeschoolonderwijs om kinderen vanuit deze levensbeschouwing een bepaalde religieuze overtuiging mee te geven. Wel trachten leraren de spirituele dynamiek en de ethisch-religieuze en menselijke waarden die in verschillende culturen herkenbaar zijn, voor kinderen beleefbaar te maken. Zo stimuleren leraren dat kinderen hun bewustzijn en zinsbeleving verder ontwikkelen, wat hun persoonlijkheid en engagement mede vormt.

Bijlage 2: Literatuurreferenties

Biesta, G.J.J. (2015). Het prachtige risico van onderwijs.

Deci, E. L., & Ryan, R.M. (2012). Motivation, personality, and development within embedded social contexts: An overview of self-determination theory. In R.M. Ryan (Ed.), Oxford handbook of human motivation (pp. 85-107).

Dweck, C. S. (2006). Mindset: The new psychology of success.

Mayo, A. (2015). Lectorale rede Autonomie in verbondenheid. Hogeschool Leiden.

Onderwijsraad (2016). De volle breedte van onderwijskwaliteit.

Inspectie van het onderwijs (2017). Onderzoekskader 2017 voor het toezicht op het voortgezet onderwijs.

Schieren, J. (2010). Conclusion, judgement, concept: The quality of understanding. Research on Steiner Education, 1(2), p. 5 -14.

Steiner, R. (1919). Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik; ongedrukte passage.

Vansteenkiste & Soenens (2015): Vitamines voor groei; ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-determinatie theorie.

Vereniging van vrijescholen (2015). Wat maakt de vrijeschool uniek?